

STANISŁAW CICHOCKI, ALEKSANDRA WRZOSEK*

Determinanty oczekiwanych wynagrodzeń studentów kierunków ekonomicznych na przykładzie wybranych uczelni warszawskich

1. Wstęp

Współczesne analizy rynku pracy coraz więcej miejsca poświęcają sytuacji różnych grup społecznych, w tym absolwentów liceów ogólnokształcących i szkół wyższych. Okazuje się bowiem, że w zależności od różnorodnych czynników absolwent ma większe lub mniejsze szanse znalezienia dobrze płatnej pracy. Każda osoba w pewnym momencie swojego życia staje przed wyborem: inwestować w siebie i kontynuować edukację, czy wejść na rynek pracy. Decyzja dotycząca kontynuacji edukacji poprzez podjęcie studiów wyższych jest dziś związana głównie ze zwiększeniem szans na zatrudnienie i oczekiwaniem wyższych zarobków. Teoria kapitału ludzkiego sugeruje, że decyzje są w dużej mierze uzależnione od subiektywnych czynników, takich jak: oczekiwane zarobki po zdobyciu dyplomu i niefinansowy zwrot z edukacji. Kluczową rolę w powyższej teorii oczekiwania odgrywa umiejętność wytłumaczenia zachowania studentów (Brunello, Lucifora, Winter-Ebmer 2004). Duże znaczenie ma również zwrot z edukacji (edukacja jest postrzegana jako inwestycja przynosząca określone zyski, w postaci satysfakcjonującego dochodu w przyszłości, braku bezrobocia i rozwoju osobistego), który podnosi znaczenie pytania o świadomość roli edukacji w oczekiwanych zarobkach (Betts 1996). Badania pokazują, że dzisiejszy maturzysta coraz częściej kieruje się racjonalną oceną potrzeb rynku pracy przy wyborze kierunku studiów (K. Musioł 2011). Zarówno w Polsce, jak i na całym świecie popularnością cieszą się kierunki ekonomiczne (m.in. ekonomia, zarządzanie i marketing). Według statystyk w Polsce 23% absolwentów szkół średnich wybiera kierunki związane z ekonomią (MNiSW 2012).

Wobec tak dużej konkurencji na rynku pracy, wielu studentów już w trakcie studiów podejmuje różnorodne działania mające na celu zwiększenie ich szans na wyższe wynagrodzenie. Jednak czy rzeczywiście bycie członkiem w organizacji studenckiej lub podjęcie pracy w czasie studiów wpływa na przyszłe zarobki? A może decyduje o tym wiedza, znajomość języków obcych i liczba ukończonych fakultetów? Empiryczna wiedza dotycząca

---

* Dr Stanisław Cichocki, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Narodowy Bank Polski; e-mail: scichocki@wne.uw.edu.pl; mgr Aleksandra Wrzosek, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego; e-mail: wrzosekola@gmail.com

oczekiwań finansowych studentów i ich formowania jest jednak dość uboga. Głównym powodem jest fakt, że dane zebrane do analiz związanych z oczekiwaniami są danymi subiektywnymi, a co za tym idzie, pojawia się wiele czynników indywidualnych, często niemierzalnych, które mogą wpływać na kształtowanie się wyników badań. Pomimo tych trudności w ostatnich latach wielu badaczy podjęło próbę wyjaśnienia i opisu powyższego zjawiska. Brunello, Lucifora i Winter-Ebmer (2004) przeprowadzili badanie, w którym przepytali pod kątem oczekiwań płacowych ponad 3000 studentów kierunków ekonomicznych i biznesowych z 10 krajów europejskich. Na podstawie ich pracy można wnioskować, że na oczekiwania finansowe mają wpływ takie czynniki jak: płeć, rodzaj uczelni, na której respondent studiuje, stopień wykształcenia rodziców i ich zarobki, stopień zorientowania w sytuacji rynku pracy w danym kraju, a także indywidualne cechy studenta. Powyżsi autorzy zwrócili również uwagę na dodatkowe czynniki: wiek respondenta, rok studiów, liczba lat potrzebna do zdobycia dyplomu czy środowisko rodzinne studenta.

Natomiast Psacharopoulos i Sanyal (1981), na podstawie badania przeprowadzonego na grupie około 10 000 studentów i 5000 absolwentów z Filipin, ukazują wpływ na formowanie oczekiwań zarobkowych takich czynników jak: płeć, dochody rodziców, aktualne dochody respondentów z podjętej pracy, wyniki w trakcie studiów, kierunek studiów czy długość okresu poszukiwania pracy.

Na podstawie badań przeprowadzonych przez innych autorów oraz własnych obserwacji została podjęta próba zbadania, które czynniki i w jakim stopniu wpływają na kształtowanie się oczekiwań dotyczących przyszłych wynagrodzeń studentów kierunków ekonomicznych w Polsce, przy uwzględnieniu następujących czynników: płeć respondenta, wielkość rodzinnej miejscowości, znajomość języków obcych, średnia z dotychczasowego toku studiów, podjęcie aktywności zawodowej w trakcie studiów, renoma uczelni, wysokość dochodu na osobę w rodzinie studenta, poziom wykształcenia rodziców, studiowanie na różnych kierunkach, miejsce pracy absolwenta, wiedza o przeciętnych wynagrodzeniach absolwentów. Badanie opiera się na klasycznym modelu regresji liniowej i zostało przeprowadzone w próbie obejmującej 500 studentów z czterech warszawskich uczelni (wydziałów ekonomicznych): Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Szkoła Główna Handlowa, Uniwersytet Warszawski, Wyższa Szkoła Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Fryderyka Skarbka.

Artykuł ma następującą konstrukcję. Punkt drugi zawiera przegląd literatury. W punkcie trzecim omówiono bazę danych. Punkt czwarty zawiera wyniki estymacji oraz właściwej diagnostyki modelu. W punkcie piątym przedstawiono interpretację wyników badania. W ostatniej części przedstawiono wnioski oraz komentarze z przeprowadzonego badania.

2. Przegląd literatury

Od wieków ekonomiści zastanawiają się i próbują wytłumaczyć od czego zależy poziom wynagrodzeń, w jaki sposób i dlaczego się zmienia oraz czy zmiany te wpływają na inne wielkości ekonomiczne. W ostatnich latach coraz częściej zajmują się również problemem płac w kontekście oczekiwań pracowników. Zauważają przy tym, że to właśnie polepszanie swojej pozycji na rynku pracy (a więc zwiększanie szans na wyższe wynagrodzenie) stanowi motywację dla ludzi do podnoszenia kwalifikacji: piszą o tym m.in. P. Drucker i V. Vroom (Griffin 1998). Młody człowiek, podejmując decyzję dotyczącą wyboru drogi życiowej: kontynuacja edukacji na studiach a podjęcie pracy zaraz po ukończeniu szkoły, będzie dokonywał analizy korzyści i kosztów z nią związanych. Jak

podaje Jerrim (2008), podejmowanie studiów jest ciągle podyktowane oczekiwaniem niefinansowych korzyści: przyjemność nauki i nauka niezależności. Jednak coraz częściej główną determinantą skłaniającą do zdobycia dyplomu wyższej uczelni staje się oczekiwanie większego wynagrodzenia w przyszłej pracy. Między innymi dlatego w XX w. zaczęto również zastanawiać się, czy dana osoba jest w stanie przewidzieć wysokość swoich zarobków i na ile podawane przez studentów wartości oczekiwanych wynagrodzeń są realistyczne (Brunello, Lucifora, Winter-Ebmer 2004). Cechą prowadzonych badań jest porównanie oczekiwanych indywidualnych zarobków na rynku pracy do podobnych wartości rynkowych (Webbink 2001).

Teoria kapitału ludzkiego wskazuje, że wszelkiego rodzaju dodatkowe umiejętności mogące wyróżnić kandydata na rynku pracy wpływają na poziom oczekiwanego wynagrodzenia (Becker 1993). Teoria wyboru konsumenta z kolei mówi, że student, poświęcając swój czas i pieniądze (ponosząc koszty związane z kolejnymi latami edukacji), będzie oczekiwał wyższej płacy niż w przypadku, gdyby takiego wysiłku nie podjął. Oczekiwania stanowią zatem główny czynnik wpływający bezpośrednio na decyzje i działania studenta mające poprawić jego pozycję na rynku pracy jako absolwenta i zwiększyć jego szanse wobec konkurentów.

Większość przeprowadzonych badań na temat oczekiwanych zarobków dotyczy Stanów Zjednoczonych, gdzie przeszłe wynagrodzenia zasadniczo różnią się od oczekiwań europejskich. Na różnicę wpływa wyższy dochód osobisty oraz lepsza informacja o rynku pracy w USA niż w większości europejskich krajów. Istotne jest również wyższe bezrobocie i mniejsze dysproporcje w zarobkach charakteryzujące kraje europejskie. Kolejnym czynnikiem jest określony przez państwo, bardziej ujednolicony system szkolnictwa wyższego oraz zaplecze rodzinne (Brunello, Lucifora, Winter-Ebmer 2004).

Jak wynika z przeprowadzonego w 2010 r. przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości raportu „Studenci – przyszłe kadry polskiej gospodarki”, jedna czwarta studentów polskich twierdzi, że wiedza przekazywana na studiach wyższych nie ma przełożenia praktycznego. 19% badanych wątpi we wpływ studiów na przyszłą sytuację zawodową, a aż 80% respondentów wierzy, że wiedza i umiejętności zdobyte w trakcie trwania studiów pozwolą na znalezienie pracy zgodnej z kierunkiem kształcenia (Jelonek 2011). Z kolei z raportu przeprowadzonego w kwietniu 2011 r. przez firmę Deloitte wynika, że uczelnie wyższe nie przygotowują wystarczająco do przyszłych obowiązków zawodowych (60% ankietowanych). Jeszcze więcej osób (71%) jest niezadowolonych z przygotowania do procesu poszukiwania pracy, w tym szczególnie osoby aktualnie odbywające staż bądź pracujące. Stanowi to jeden z powodów, dla czego młodzi ludzie starają się zdobywać dodatkowe umiejętności i doświadczenie zawodowe; uczestniczą w kursach, szkoleniach, są aktywnymi działaczami organizacji studenckich oraz dosyć chętnie biorą udział w programach wymian studenckich (np. LLP Erasmus). Równie chętnie studenci uczestniczą w stażach, jednak tylko 17% respondentów uważa liczbę dostępnych stażów za wystarczającą. Młodzi ludzie wykazują również dużą mobilność – 69% osób jest skłonnych przeprowadzić się do innego miasta, a 59% wyjechać za granicę w celu znalezienia lepiej płatnej pracy. Co może być zaskakujące, aż 90% badanych wskazało internet jako główne źródło informacji o rynku pracy, a w pierwszej pracy oczekują średniej pensji w wysokości 2998 zł, przy czym kobiety oczekują niższych zarobków niż mężczyźni (Frańczak, Kwiecień, Rostkowski 2011). Z kolei według raportu „Studenci – przyszłe kadry polskiej gospodarki” średnie oczekiwane wynagrodzenie to 2500 zł. Najwyższe wymagania formułują studenci politechnik, szkół artystycznych oraz uczelni ekonomicznych, a dużo niższe oczekiwania mają humaniści. Można również zauważyć, że na oczekiwane zarobki ma wpływ wielkość ośrodka akademickiego, gdzie lokalny rynek pracy kształtuje oczekiwania zarobkowe.

W Polsce, według danych GUS, przy 13,0% stopie bezrobocia rejestrowanego w III kwartale 2013 r., przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wyniosło 3651,72 zł (GUS 2012).

Ciekawe dane zawiera Ogólnopolskie Badanie Wynagrodzeń 2013. W sektorze bankowym mediana zarobków szeregowych pracowników wynosiła 3150 zł, natomiast specjalistów 4700 zł. Powyższe badania potwierdzają zróżnicowanie terytorialne zarobków: najwyższe zarobki występują na Mazowszu, a najniższe w województwie kujawsko-pomorskim, podkarpackim oraz świętokrzyskim (Wabik 2014). Według raportu „Wynagrodzenia w telekomunikacji w 2013 r.” mediana dla pracowników szeregowych w wynosiła 2600 zł, podczas gdy mediany specjalistów wynoszą ok. 5500 zł. Raport ten potwierdza również występowanie najwyższych zarobków w województwie mazowieckim (Rębisz 2014). Należy jednak zaznaczyć, iż występowanie najwyższych zarobków na Mazowszu jest w dużym stopniu spowodowane wysokimi wynagrodzeniami w Warszawie.

Pomimo wskazanych różnic między Europą a Stanami Zjednoczonymi czynniki wpływające na oczekiwane wynagrodzenie są podobne na całym świecie. Jak wynika z badania przeprowadzonego przez Jerima w 2005 r. wśród studentów Wielkiej Brytanii (Jerim 2008), studenci starszych lat formułują niższe oczekiwania płacowe niż ich młodsi koledzy. Można się zastanawiać, jakie są przyczyny powyższego zjawiska. Bez wątplenia oczekiwania studentów niższych lat są mniej realistyczne ze względu na brak wiedzy o rynku pracy. Według autora studenci ostatniego roku zawyzają swoje zarobki o 9%, podczas gdy studenci wczesnych lat nawet o 16%. Z każdym rokiem studiów wzrasta realistyczne spojrzenie na przyszłe zarobki. Webbink i Hartog (2004) przeprowadzili dwuetapową ankietę: w 1991 r. i w 1995 r., mającą na celu zbadanie, czy oczekiwane przez studentów wynagrodzenie pokryło się z ich późniejszymi faktycznymi zarobkami. Badając studentów duńskich doszli do wniosku, że studenci socjologii, nauk ekonomicznych, medycyny, kultury i kierunków technicznych lepiej przewidują przyszłe zarobki niż studenci lingwistyki. Natomiast jak zauważają Brunello, Lucifora i Winter-Ebmer (2004) w swoim badaniu przeprowadzonym wśród studentów z 10 europejskich krajów, studenci zbliżający się do ukończenia studiów przykładają większą wagę do wypełnienia ankiety, biorą pod uwagę przyszłą inflację oraz wzrost gospodarczy przez co ich prognozy są bardziej realistyczne. Można spodziewać się także, że studenci z wyższą średnią ocen będą oczekiwać wyższych wynagrodzeń. Taką zależność przytaczają Brunello, Lucifora i Winter-Ebmer (2004), Psacharopoulos i Sanyal (1981) oraz Carvajal i in. (2000), argumentując, że osoby z wyższą średnią postrzegają siebie jako lepszych kandydatów na dane stanowisko, jak również pracodawcy będą uważać je za bardziej sumienne i gotowe podejmować każde wyzwanie w miejscu pracy.

Brunello, Lucifora i Winter-Ebmer (2004) stwierdzili, że większa renoma uczelni wpływa pozytywnie na formowanie oczekiwań finansowych studentów. Studenci bardziej prestiżowych uczelni są lepiej postrzegani na rynku pracy przez pracodawców, ponieważ musieli uzyskać lepsze wyniki z egzaminu maturalnego, aby dostać się na studia, a w trakcie studiów włożyć więcej wysiłku, aby zdobyć dyplom ich ukończenia. Ci sami autorzy doszli do wniosków, że czytanie raportów, badań czy prasy dotyczącej zarobków absolwentów, jak również inne formy zdobywania takich informacji (znajomi, rodzina, uczelniane biura karier) mają wpływ na oczekiwania studentów. Opierając się na takich źródłach, mogą oni w sposób bardziej realistyczny kształtować swoje oczekiwania płacowe. Podobnie jak w przypadku roku studiów powinniśmy mieć do czynienia z podobnym zachowaniem – tzn. im bardziej respondenci będą rozeznani w sytuacji rynku pracy, tym bardziej realne (a więc niższe) będą deklarować oczekiwania płacowe. Pojawia się jednak pytanie, skąd młodzi ludzie czerpią informację o wynagrodzeniach. Można oczekiwać, że

największe znaczenie mają informacje uzyskane we wczesnych latach studiów. Jednak jeśli otrzymywana informacja o rynku pracy jest nieformalną wymianą pomiędzy studentami, wykładowcami oraz innymi uczestnikami rynku, wówczas studenci ostatnich lat mają przewagę informacyjną w stosunku do studentów z pierwszego roku. W pozyskiwaniu informacji o wysokości wynagrodzeń na rynku pracy przez studentów poszczególnych lat można zauważyć ogromną przepaść pomiędzy poszczególnymi rocznikami. W poszukiwaniu informacji przeważają studenci ostatnich lat studiów, czyli ci, którzy niedługo wkroczą na rynek pracy (Betts 1996).

Studenci, którzy studiują więcej niż jeden kierunek, będą deklarowali wyższe oczekiwania co do przyszłych wynagrodzeń niż studenci studiujący jeden kierunek. Jest to związane z faktem, że posiadanie większej ilości dyplomów ukończenia studiów poprawia sytuację absolwenta na rynku pracy, jak również świadczy o większym wysiłku włożonym w zdobycie wykształcenia wyższego, a więc sumienności i pracowitości danej osoby. Jednak badania zagraniczne nie analizują tej zmiennej głównie dlatego, iż studiowanie więcej niż jednego kierunku jest znacznie utrudnione w innych krajach. W Polsce zjawisko to jest powszechne i może mieć istotny wpływ na oczekiwania finansowe studentów.

Jerrim (2008) oraz Betts (1996) potwierdzają z kolei, że studenci z bogatszych rodzin mają wyższe oczekiwania płacowe. Co ciekawe, jak zauważają Webbink i Hartog (2004) studenci z dobrze sytuowanych rodzin oczekują wyższych dochodów zaraz po ukończeniu studiów, ale po czterech latach płace tych osób i osób z rodzin biedniejszych powinny się wyrównać. Przy formułowaniu oczekiwanych zarobków studenci obserwują swoich rodziców i na ich podstawie przewidują własne dochody. Równocześnie studenci z zamożniejszych rodzin oczekują wyższego wynagrodzenia, aby utrzymać odpowiedni standard życia. Alternatywnie młodzi ludzie mają nadzieję, że powiązania rodziców na rynku pracy pomogą im znaleźć dobrze płatne zatrudnienie (Jerrim 2008). Duże znaczenie ma także możliwość opacenia nauki i wykształcenia. Mniej zamożne rodziny są bardziej skłonne do rozważenia kosztów oraz długości kształcenia w zależności od oczekiwanych rezultatów. Można jednak zakładać, że osoby zdolne rzadziej są odstraszone przez wysokie koszty edukacji (Danziger 1983). Do podobnych wniosków dochodzi Psacharopoulos (1981), który sugeruje, że każdy student sam musi odpowiedzieć na pytanie o cenę swojego czasu. Na oczekiwane wynagrodzenie wpływa także wielkość rodzinnej miejscowości. Można to wyjaśnić faktem zróżnicowania wynagrodzeń w miejscowościach o różnej wielkości: im większe miasto, tym wyższe płace, ich większe zróżnicowanie i mniejsze bezrobocie. Studenci często kształtują swoje oczekiwania płacowe na podstawie informacji o wynagrodzeniach w swoich rodzinnych miejscowościach.

Bez wpływu nie pozostaje również wykształcenie rodziców. Stanowią oni bowiem sprawdzone źródło informacji, a ich sytuacja zawodowa pozwala na zapoznanie się z wymaganiami stawianymi na rynku pracy oraz z możliwościami awansu zawodowego. Brunello, Lucifora i Winter-Ebmer (2004) ukazują lepsze rozeznanie w rynku pracy wśród dzieci lepiej wykształconych rodziców i formułowanie przez nie bardziej realnych oczekiwań płacowych (niższych). Jednocześnie osoby, które są bardziej zdecydowane i pewne siebie, często osiągają lepsze wyniki w nauce, znają więcej języków obcych, co z kolei skłania je do formowania wyższych oczekiwań w stosunku do ich rówieśników. Należy przy tym zaznaczyć, iż według niektórych badaczy wyższe wykształcenie matki pozytywnie wpływa na oczekiwania dotyczące przyszłych wynagrodzeń studentów, natomiast wykształcenie ojca wydaje się mniej istotne. Na podobną zależność wskazują m.in. Blau i Ferber (1991), twierdząc, iż córki, których matki mają wykształcenie wyższe, są bardziej pewne siebie i zmotywowane do osiągania lepszych wyników. Pracujące matki stają się również motywacją dla swoich córek, aby kontynuować naukę i rozwój osobisty poprzez

podjęcie studiów (Blau, Ferber 1991). Jednak wymienione autorki wskazują również na negatywny wpływ wysokiego wykształcenia ojca na formowanie oczekiwań płacowych studentek, tłumacząc to czynnikami psychologicznymi. Córki dobrze wykształconych mężczyzn szukają partnerów życiowych podobnych do swoich ojców, a więc również wysoko wykształconych (dobrze zarabiających), co zmniejsza ich oczekiwane wynagrodzenia, gdyż w takiej sytuacji decydują się one bardziej poświęcić wychowaniu dzieci.

Kolejnym aspektem jest miejsce przyszłej pracy. Jeśli student zakłada wyjazd za granicę, jego oczekiwane zarobki będą znacznie wyższe niż osób, chcących pozostać w kraju i pracować w małej miejscowości. Mamy tu na myśli różnice w wynagrodzeniach między Polską a krajami Europy Zachodniej (w badaniu założono, że studenci deklarujący wyjazd za granicę do pracy będą emigrować do krajów wyżej rozwiniętych gospodarczo niż Polska). Dla studentów planujących podjąć pracę w kraju najwyższe oczekiwane zarobki są przewidywane w Warszawie i innych większych miastach, nieco niższe natomiast w mniejszych miastach (co jest związane z terytorialnym zróżnicowaniem płac w Polsce). O podobnych zależnościach wspominają w swoich pracach Brunello, Lucifora i Winter-Ebmer (2004) oraz Carvajal (2000), który oprócz miejsca zamieszkania uwzględnił wielkość przyszłego miejsca pracy studenta.

Szczególnie interesującym zagadnieniem jest kwestia wpływu płci respondentów na formowanie przyszłych oczekiwań płacowych. Autorzy prowadzonego badania w tej dziedzinie jednoznacznie stwierdzają, że studentki deklarujące swoje oczekiwania płacowe biorą pod uwagę występowanie dyskryminacji płacowej kobiet. Szczegółowej analizie tego zjawiska dokonują Blau i Ferber (1991) oraz Gronau (1999). Na podstawie wyników swoich badań autorzy ci wyraźnie dowodzą niższych wynagrodzeń kobiet, nawet w przypadku posiadania tego samego dyplomu. Ciekawe wnioski przedstawiają Carvajal i in. (2000), którzy badając grupę studentów kierunków biznesowych w Stanach Zjednoczonych zauważyli, że chociaż różnice w oczekiwaniach płacowych kobiet i mężczyzn są statystycznie istotne, mają one jednak mniejsze znaczenie w porównaniu z wynikami badań przeprowadzonych wśród studentów innych kierunków. Brunello, Lucifora i Winter-Ebmer (2004) wyjaśniają zjawisko formowania niższych oczekiwań płacowych jako wynik istniejącej dyskryminacji kobiet na rynku pracy, która przejawia się nie tylko w niższych wynagrodzeniach, lecz także w mniejszych szansach zatrudnienia niż w przypadku mężczyzn. Kobiety mają niższą motywację do inwestowania w swoje wykształcenie i rozwój. Podobnie uważają Blau i Ferber (1991), zwracając dodatkowo uwagę na czynniki indywidualne, takie jak mniejsza pewność siebie i niższa ocena swoich możliwości na rynku pracy przez kobiety, a także inna hierarchia wartości. Według tych autorek kobiety stawiają sprawy rodzinne ponad zawodowe, a co za tym idzie, będą gotowe przerwać pracę zawodową np. w celu wychowania dzieci. Wracając później na rynek pracy, zadowolą się więc niższą pensją niż mężczyźni. O wszystkich wymienionych wyżej powodach kształtowania oczekiwań zarobkowych kobiet wspomina także Gronau (1999). Warto również zwrócić uwagę na postrzeganie tradycyjnej roli kobiety i mężczyzny. Stereotypy zakładają niezależność finansową mężczyzn i ich rolę jako głównego żywiciela rodziny, podczas gdy dla kobiet kariera i kwestia niezależności traktowana jest jako plan awaryjny w stosunku do małżeństwa i wychowywania dzieci. Pomimo zachodzących w społeczeństwie zmian i spychania tradycyjnego podziału ról na drugi plan, w dalszym ciągu kobiety nie podlegają społecznej presji na karierę zawodową (Danzigier 1983). Należy również zwrócić uwagę na hipotezę socjalizacji płci zakładającą, że postrzeganie roli kobiet ma podłoże społeczne. Im wyższy statut społeczno-ekonomiczny, tym bardziej ich oczekiwania i aspiracje przypominają męskie. Osiągnięcia w nauce nie wydają się mieć dużego wpływu na aspiracje zawodowe

kobiet. Natomiast na oczekiwania i aspiracje mężczyzn wpływa nie tyle pochodzenie społeczne, co posiadane kontakty międzyludzkie (Danzigier 1983).

Współczesne analizy rynku pracy wskazują również, że studenci znający więcej języków obcych mają lepszą pozycję w momencie ubiegania się o pracę, powinni więc formować wyższe oczekiwania płacowe niż osoby nie znające języków obcych (Baranowska-Skimina 2012).

Niektórzy studenci już podczas studiów podejmują pierwszą pracę bądź uczestniczą w programie praktyk/staży. Można spodziewać się, że student zdobywający doświadczenie zawodowe w trakcie trwania studiów będzie postrzegał siebie jako bardziej wartościowego kandydata na rynku pracy, a w związku z tym będzie formował wyższe oczekiwania płacowe.

3. Dane

Dane wykorzystane do badania pochodzą z elektronicznej ankiety przeprowadzonej w listopadzie 2011 r. Ankieta składała się z pytań dotyczących doświadczenia zawodowego, oczekiwanego miejsca pracy po ukończeniu studiów, wykształcenia i dochodów rodziców, wiedzy na temat rynku pracy, a także personalnych informacji oraz umiejętności. Respondentami byli studenci czterech warszawskich uczelni: Uniwersytetu Warszawskiego (UW) – największej uczelni publicznej w Polsce, Szkoły Głównej Handlowej (SGH) – najlepszej ekonomicznej uczelni w Polsce, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW) – uczelni z drugim największym wydziałem ekonomii w Warszawie oraz Wyższej Szkoły Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Fryderyka Skarbka (WSHiF im F. Skarbka) – ze względu na specjalizację w kierunkach ekonomicznych. Łącznie przebadano grupę 507 studentów: 305 kobiet i 202 mężczyzn. Po usunięciu obserwacji niepełnych (niektóre pytania pozostawały bez odpowiedzi) została grupa 500 studentów: 302 kobiet i 198 mężczyzn. Zebrana próba posiada wartość poznawczą, ale ze względów technicznych nie jest reprezentatywna. Jednak jej struktura wydaje się w dużym stopniu (wyjawszy studentów czwartego i piątego roku studiów) odzwierciedlać strukturę populacji studentów kierunków ekonomicznych otrzymaną na podstawie dostępnych danych pozyskanych z wyżej wymienionych uczelni (z pominięciem WSHiF im. Skarbka, dla której to uczelni dane były nieodstępne) (tab. A1 w aneksie)¹.

Do badania została wykorzystana metoda najmniejszych kwadratów pozwalająca uzyskać oszacowania, dla których model najlepiej opisuje zaobserwowane dane. Badanie opiera się na założeniach klasycznego modelu regresji liniowej a potrzebne do estymacji modelu obliczenia zostały przeprowadzone w programie Stata/SE11.0. Ze względu na fakt, iż łatwiej jest przewidywać swoje zarobki niż zarobki ogółu w ankiecie pytano o oczekiwania własne danego studenta, a nie oczekiwania dla studentów jako całej grupy. Założono, podobnie jak Jerrim (2008), że studenci nie biorą pod uwagę przyszłej inflacji przy formułowaniu oczekiwyanych zarobków.

Na podstawie danych można wnioskować, że oczekiwane dochody przebadanych studentów mieszczą się w przedziale (1000 zł; 25 000 zł). Średni oczekiwany dochód respondentów wynosi około 3860 zł, przeciętnie dochód ten odchyła się od średniej o około 2260 zł (tab. A2 w aneksie). Ankieta wskazuje, że kobiety oczekują niższych wynagrodzeń netto w pierwszej pracy po ukończeniu studiów niż mężczyźni. Średnie oczekiwania

¹ Pozyskane z uczelni dane oparte są na formularzu S-10 przygotowywanym przez uczelnie dla GUS i pozwalają na analizę struktury populacji studentów w podziale na rok i płeć.

płacowe kobiet są ponad dwa razy mniejsze niż mężczyzn. Najczęściej kobiety oczekują zarobków między 2000 zł a 4000 zł, podczas gdy mężczyźni deklarują oczekiwane zarobki w granicach 4000–7000 zł. Dodatkowo przeprowadzony test Wilcoxon'a daje podstawę do odrzucenia hipotez zerowej o równości średnich oczekiwanych wynagrodzeń dla respondentów płci żeńskiej i męskiej, co jest równoznaczne z potwierdzeniem słuszności założeń, które zostały przedstawione przez badaczy w literaturze (Blau i Ferber, 1991; Gronau, 1999; Brunello, Lucifora i Winter-Ebmer, 2004; Carvajal, 2000).

Największych średnich zarobków oczekują absolwenci Szkoły Głównej Handlowej – 4537 zł, najmniejszych zaś studenci Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego – 2887 zł². Najwyższa oczekiwana płaca w badanej grupie została zadeklarowana przez studenta UW (25 000 zł), najmniejsza przez studentów: SGGW i WSHiFM im. Fryderyka Skarbka (1000 zł). Można również zauważyć, że dla osób studiujących dwa i więcej kierunków oczekiwane wynagrodzenie jest o ponad 230 zł wyższe niż dla osób studiujących na jednym kierunku.

Z zebranych danych wynika, że studenci przywiązują dużą wagę do znajomości języków obcych. Około 43% przebadanych studentów deklaruje znajomość jednego języka obcego w stopniu komunikatywnym, a ponad 54% studentów opanowało co najmniej dwa języki obce. Dominującą liczbą znanych języków obcych wśród studentów SGGW i WSHiFM im. Fryderyka Skarbka jest jeden język, natomiast wśród studentów UW i SGH – dwa. Przy tym prawie 10% studentów SGH deklaruje opanowanie 3 i większej liczby języków. Powyższy fakt sugeruje, iż studenci uczelni postrzeganych jako bardziej renomowane przywiązują większą wagę do znajomości języków obcych. Osoby studiujące w SGH uzyskują również wysokie wyniki w nauce – 63% badanych z tej uczelni uzyskało średnią ocen powyżej 4,0, podczas gdy 21% studentów z Uniwersytetu Warszawskiego utrzymuje się w najniższym przedziale (2; 3,5). W rozkładzie średniej ocen według uczelni dominują dwa przedziały średnich ocen: (3,5; 4) 131 studentów oraz (4; 4,5) 130 studentów.

Dominującym wykształceniem rodziców studentów jest wykształcenie wyższe (łącznie posiada je ponad połowa rodziców), najmniej liczną grupę stanowią natomiast studenci, których rodzice mają wykształcenie podstawowe. Wśród kobiet dominuje średnie wykształcenie ojców (prawie 50% badanych) i wyższe matek (54% badanych), natomiast wśród mężczyzn zarówno ojcowie, jak i matki posiadają najczęściej wyższe wykształcenie. Jak wynika z zebranych danych, istnieje również zależność między dochodem na osobę w rodzinie studenta a wykształceniem rodziców. 80% osób z wyższym wykształceniem rodziców deklaruje najwyższe miesięczne dochody netto przypadające na jednego członka rodziny. W grupie respondentów o niskim lub przeciętnym dochodzie w rodzinie dominuje natomiast wykształcenie rodziców średnie lub zawodowe.

Studenci podejmują aktywność zawodową już w trakcie trwania studiów. Najczęściej zaczynają pracować na trzecim roku (42% studentów tego rocznika deklaruje pracę w jednej firmie, na czwartym roku jest to już połowa respondentów). Wśród studentów piątego roku aż 1/3 pracowała w trzech lub więcej firmach, a jedynie 4% nie pracowało w żadnej firmie. Studenci młodszych lat nie podejmowali jeszcze aktywności zawodowej. Obecność na rynku pracy wpływa również na wyniki dotyczące wiedzy o przeciętnych wynagrodzeniach. Studenci starszych roczników (czwarty i piąty rok) deklarują najczęściej dobry stopień rozeznania rynku pracy (62% studentów czwartego roku i 58% studentów piątego roku). Studenci młodszych lat częściej przyznają się do słabszej znajomości rynku pracy niż ich starsi koledzy. Jednakże około 50% studentów pierwszego i drugiego roku wykazuje dobry stopień rozeznania rynku.

² Wszystkie podawane tutaj wartości dotyczą wynagrodzeń netto w skali miesięcznej.

Z zebranych danych wynika, że 69% studentów zamierza pracować po studiach w Warszawie, ok. 15% planuje natomiast wyjazd za granicę do pracy (najczęściej są to osoby pochodzące z małych miejscowości – do 10 tys. mieszkańców). Najliczniejszą grupą, która chce podjąć pracę w miejscowości rodzinnej, są respondenci pochodzący ze średnich miejscowości.

4. Estymacja modelu

Przed estymacją modelu (nazwy wykorzystanych zmiennych zostały podane w tabeli A3 w aneksie) uwzględniono w nim interakcje pomiędzy poziomem wykształcenia rodziców a płcią respondenta oraz miejscem planowanego podjęcia pracy a stopniem rozeznania rynku ze względu na wskazaną w piśmiennictwie istotność obu zależności (Brunello, Lucifora, Winter-Ebmer 2004). Wyjściowa postać modelu przedstawiona została poniżej

$$\begin{aligned} \text{oczek\_doch}_{-i} = & \beta_1 + \beta_2 \text{plec}_{-i} + \beta_3 \text{rok}_{-i} + \beta_4 \text{miejsc\_dom}_{-i} + \beta_5 \text{języki}_{-i} + \beta_6 \text{średnia}_{-i} \\ & + \beta_7 \text{firmy}_{-i} + \beta_8 \text{uczelnia}_{-i} + \beta_9 \text{dochód}_{-i} + \beta_{10} \text{edu\_m}_{-i} + \beta_{11} \text{edu\_o}_{-i} \\ & + \beta_{12} \text{kierunki}_{-i} + \beta_{13} \text{miejsce\_praca}_{-i} + \beta_{14} \text{wiedza\_o\_rynku}_{-i} + \beta_{15} \text{wiedz\_praca}_{-i} \\ & + \beta_{16} \text{plecm}_{-i} + \beta_{17} \text{pleco}_{-i} + \varepsilon_i \end{aligned}$$

Po przeprowadzenie testu RESET oraz przekształcenia Boxa-Coxa stwierdzono, iż najodpowiedniejszą formą funkcyjną do posiadanych danych będzie model ze zmienną zależną zlogarytmowaną. Ponowne przeprowadzenie testu RESET wykazało, że nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy zerowej o logliniowości zmiennej objaśnianej.

4.1. Regresja i usuwanie zmiennych nieistotnych

Wyniki regresji dla uzyskanej formy modelu z logarytmem zmiennej objaśnianej wskazują na istotność przeprowadzonej regresji ($F(39,460) = 19,21; p = 0,0000$). Zmienność zmiennych objaśniających wyjaśnia łącznie 61,96% zmienności zmiennej objaśnianej. Biorąc pod uwagę statystykę t oraz p , zmienne, które powinny zostać uznane za istotne, to: liczba opanowanych języków obcych, miejsce studiowania (uczelnia), liczba firm, w których respondent podejmował pracę/praktyki, wiedza o rynku pracy, miejsce planowanego podjęcia pracy po ukończeniu studiów oraz stała. W modelu występują zmienne nieistotne, dlatego uzasadnione będzie poprawienie modelu poprzez usunięcie nieistotnych zmiennych dyskretnych. Zmienne dyskretne związane: z kolejnymi latami studiów, z wielkością rodzinnej miejscowości respondentów, ze średnią ocen studentów, z dochodem przypadającym na jednego członka rodziny, z poziomem wykształcenia ojca, z planowanym miejscem podjęcia pracy, ze stopniem rozeznania rynku pracy, a także interakcje między płcią respondenta a poziomem wykształcenia matki i interakcje między płcią respondenta a poziomem wykształcenia ojca mają na wszystkich poziomach wysokie wartości p i względnie niską wartość statystyki t . W związku z powyższym została przetestowana łączna nieistotność każdego z poziomów zmiennej bądź interakcji. W wyniku wszystkich powyższych operacji otrzymano ostateczną regresję, widoczną w tabeli 1.

Wszystkie zmienne niezależne, poza zmienną dotyczącą nazwy uczelni – SGH (nie może zostać usunięta z modelu – łącznie istotna z pozostałymi poziomami tej zmiennej) są istotne w ostatecznej wersji regresji, co potwierdzają niskie wartości p dla każdej z nich (nieprzekraczające poziomu istotności 0,10).

Tabela 1
Wyniki ostatecznej regresji

Nazwa zmiennej	Współczynnik	Błąd standardowy	Statystyka <i>t</i>	Wartość <i>p</i>
pleć_	-,545492	,0315566	-17,29	0,000
Znajomość języków obcych Poziom bazowy: brak znajomości języków obcych (zmienna: języki_0)				
języki_1	,3557336	,1019624	3,49	0,001
języki_2	,3295636	,1021086	3,23	0,001
języki_3	,2809236	,1162295	2,42	0,016
Liczba firm, w których pracował/odbywał praktyki respondent Poziom bazowy: student nie pracował/nie odbywał praktyk (zmienna: firmy_0)				
firmy_1	,0636944	,0336001	1,90	0,059
firmy_2	,0998091	,0376996	2,65	0,008
firmy_3	,1257446	,0479646	2,62	0,009
Uczelnia respondenta Poziom bazowy: Uniwersytet Warszawski (zmienna: uczelnia_1)				
uczelnia_2	-,0063687	,0388067	-0,16	0,870
uczelnia_3	-,1535776	,0380114	-4,04	0,000
uczelnia_4	-,1546678	,0404809	-3,82	0,000
Interakcja pomiędzy wiedzą o rynku pracy a planowanym miejscem podjęcia pracy Poziom bazowy: kraj, słaba wiedza o rynku pracy				
wiedza_praca~1	-,2109639	,038	-5,55	0,000
wiedza_praca~2	-,2346244	,0373624	-6,28	0,000
const_	8,317176	,1067434	77,92	0,000
Liczba obserwacji	500			
<i>F</i> (12,487)	60,69			
<i>Prob</i> > <i>F</i>	0,0000			
<i>R</i> ²	0,5993			
RESET <i>F</i> (3, 484) = 2,18 (0,0900)				
Jarque-Berra <i>chi</i> ² (2) = 48,34 (0,0000)				
Breusch-Pagan <i>chi</i> ² (1) = 8,47 (0,0036)				
White <i>chi</i> ² (66) = 117,50 (0,0001)				
Chow <i>F</i> -Snedecora = 3,2146182 <i>F</i> _{kryt} (13,474,0.95) = 2,6237				

Źródło: opracowanie własne.

4.2. Diagnostyka modelu

Na podstawie przeprowadzonego wcześniej testu RESET zmienna zależna została zlogarytmowana. Powtarzając powyższy test dla ostatecznej wersji modelu, prawidłowość zaproponowanej formy funkcyjnej została potwierdzona.

Formalny test Jarque’a-Bera wskazuje na odrzucenie hipotezy o normalności rozkładu składnika losowego. Mimo to założenia twierdzenia Gaussa-Markowa są spełnione, a estymator MNK jest nadal najlepszym liniowym i nieobciążonym estymatorem wektora oszacowań parametrów. W takim przypadku istnieje jedynie estymator nieliniowy, który charakteryzuje się większą efektywnością niż estymator MNK.

Założenie o homoskedastyczności sprawdzono za pomocą dwóch testów: testu Breusch-Pagana i testu White’a. Oba testy wskazują na odrzucenie hipotezy zerowej o stałości wariancji składnika losowego. W takim przypadku wskazane jest użycie macierzy wariancji-kowariancji White’a. Z regresji z użyciem tej macierzy wynika, że oszacowania parametrów nie zmieniły się, błędy standardowe uległy obniżeniu, a wszystkie zmienne niezależne (poza zmienną zero-jedynkową opisującą studentów SGH) pozostały istotne na poziomie istotności 10%.

Miernikiem, który pozwala zbadać występowanie współliniowości w modelu jest statystyka VIF. Zmienne języki_2 oraz języki_1 osiągnęły wartość powyżej 14, co sugeruje ich współliniowość. Standardową metodą radzenia sobie z problemem współliniowości jest usunięcie z modelu zmiennej, dla której statystyka VIF jest największa (tu zmienna: języki_2). Usunięcie tej zmiennej mogłoby spowodować obciążenie estymatora zmiennej języki_1, ze względu na istotność tej zmiennej. W związku z tym zmienna nie została usunięta.

4.3. Testy związane z wykryciem obserwacji nietypowych i błędnych

Próba wykrycia obserwacji nietypowych i błędnych zostanie przeprowadzona na podstawie trzech wskaźników: dźwigni, standaryzowanych reszt i odległości Cooka.

Wskaźnik dźwigni za obserwacje nietypowe uznaje te, dla których wartość jest większa od $2K/N$ (K – liczba zmiennych niezależnych (ze stałą), N – liczba obserwacji). Według przeprowadzonego testu w zbiorze danych znajdują się 33 takie obserwacje. Po ich przeanalizowaniu nie można jednak zauważyć żadnych odstępstw – we wszystkich przypadkach są one zgodne z założonymi wartościami przyjmowanymi przez zmienne. W związku z tym obserwacje te nie zostały usunięte ze zbioru danych.

Wartość standaryzowanych reszt dla obserwacji nietypowych jest większa od 2. Według przeprowadzonego testu w zbiorze danych znajduje się 27 takich obserwacji. Po ich przeanalizowaniu jedna obserwacja mogłaby zostać uznana za błędną, gdyż respondent, będący na pierwszym roku studiów, podał średnią ocen. Jednak jednocześnie podał informację o większej liczbie studiowanych kierunków, w związku z czym można przypuszczać, iż podał on średnią z dotychczasowego toku studiów na drugim kierunku. Powyższa obserwacja nie została więc usunięta z bazy danych. Niepokojące wydają się również trzy inne obserwacje, gdyż w tych przypadkach respondenci podali bardzo wysokie oczekiwane kwoty wynagrodzeń netto w pierwszej pracy (kolejno: 15 000 zł, 25 000 zł, 20 000 zł). Może być to związane z tym, że deklarację powyższych zarobków złożyli studenci pierwszego roku, którzy zadeklarowali w dwóch pierwszych przypadkach słabą, a w ostatnim przeciętną znajomość rynku pracy. Wskazane wielkości nie są jednak niezgodne z założonymi wartościami przyjmowanymi przez zmienną zależną. Ostatecznie więc wielkości te nie zostały usunięte ze zbioru danych.

Obserwacje znaczące według miary zwanej odległością Cooka to takie, dla których jej wartość przekracza $4/N$. Przeprowadzony test wskazał na 28 takich obserwacji. Nie zostały one jednak usunięte ze zbioru danych ze względu na brak jakichkolwiek przesłanek świadczących o tym, że są błędne. Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że użyta próba jest nielosowa. Wybranie poszczególnych obserwacji zależało od cech, chociażby poprzez wybranie konkretnych uczelni i wydziałów ekonomicznych, co wpływa na obciążenie użytych oszacowań. Niniejsze badanie jest prawdopodobnie pierwszym podejmującym próbę oszacowania czynników wpływających na oczekiwane płace absolwentów szkół wyższych w Polsce.

5. Interpretacja wyników i wnioskowanie

Na początku warto zwrócić uwagę, że rozkład zmiennych „liczba studiowanych kierunków” jest nierównomierny: jeden kierunek studiuje prawie 80% wszystkich respondentów, podczas gdy dwa i więcej kierunków – jedynie około 20%. Podobnie kształtuje się sytuacja dla „planowanego miejsca pracy respondenta po ukończeniu studiów”: aż 69% respondentów (345 z 500) chce po studiach pracować w Warszawie (co jest oczywistą konsekwencją wybranego miejsca studiowania). Należy w tym miejscu wziąć pod uwagę warunki pracy, jakie oferuje to miasto: wysokie zarobki, wiele ofert pracy, a co się z tym wiąże – łatwość znalezienia i zmiany pracy oraz oczywiście prestiż wynikający z samego faktu pracy w stolicy. Nieistotność tych dwóch wyżej wymienionych zmiennych może jednak wynikać z ich nieproporcjonalnego zróżnicowania – liczna grupa obserwacji przyjmuje jednakową wartość dla powyższych zmiennych.

Przeprowadzone badanie wskazuje, że studentki kierunków ekonomicznych oczekują średnio o 54,55% niższych wynagrodzeń netto w pierwszej pracy niż ich koledzy płci męskiej. Podobną hipotezę w swoich pracach udowodnili m.in. Caravajal i in. (2000), Blau i Ferber (1991) czy Gronau (1999). Kobiety, świadome istnienia dyskryminacji, oczekują niższych zarobków i gorszych perspektyw zawodowych. Mają one również świadomość opuszczenia rynku pracy na okres ciąży oraz urlopu wychowawczego, co również może oddziaływać na ich oczekiwane wynagrodzenia. W Polsce urlopy „tacieżyńskie”, chociaż możliwe, nie cieszą się dużą popularnością, przez co to właśnie kobiety muszą przerwać karierę zawodową i zająć się opieką nad dzieckiem. Również w dalszym ciągu w kulturze mocno zakorzeniony wydaje się model rodziny, w którym kobieta troszczy się o dzieci i gospodarstwo domowe, stawiając tym samym pracę zawodową na ostatnim miejscu. Niższe oczekiwania kobiet mogą wpłynąć na ich mniejsze zaangażowanie w pracę, co powoduje różnicę w płacach (Brunello, Lucifora, Winter-Ebmer 2004). Co ciekawe, interakcja płci z poziomem wykształcenia rodziców została uznana za nieistotną. Może to być konsekwencją różnorodnych czynników: kobiety stają się coraz bardziej niezależne, chcą coraz częściej polegać wyłącznie na sobie, a nie na mężczyznach, w związku z czym nie szukają partnerów życiowych podobnych pod względem wykształcenia do swoich ojców. Jednocześnie zarówno kobiety, jak i mężczyźni mają współcześnie większą motywację do zdobycia dobrego wykształcenia – niezależnie od tego, jakie wykształcenie posiadają ich rodzice – ponieważ zdają sobie sprawę z faktu, że w ten sposób „pracują na swoją przyszłość”. Jednym z czynników wpływających na wykształcenie jest również znajomość języków obcych. Respondenci znający jeden język obcy oczekują średnio o 35,57% wyższych wynagrodzeń od osób niepotrafiących komunikować się w żadnym języku obcym. Wydaje się to odzwierciedlać świadomość studentów, iż wyższe umiejętności (w postaci znajomości języków obcych) powinny skutkować wyższą płacą.

Interesujący jest fakt malejącej zależności związanej z kolejnymi poziomami zmiennych niezależnych a zmienną zależną. Osoby znające jeden język obcy oczekują o około 7% większych zarobków niż osoby władające co najmniej trzema językami, w stosunku do osób niewładających żadnym językiem obcym. Trudno porównać otrzymany wynik do wyników badań zagranicznych, gdyż nie analizują one tej zmiennej. Może to wynikać z faktu, iż w niektórych krajach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych język ojczysty umożliwia jednocześnie komunikację na szczeblu międzynarodowym i podjęcie dobrze płatnej pracy.

Przeprowadzone badanie potwierdza również świadomość studentów co do różnicowania poziomów nauczania na uczelniach. Dyplom uczelni przekłada się również na możliwości miejsca zatrudnienia – pracodawcy chętniej zatrudniają osoby, które ukończyły studia w renomowanych uczelniach. Respondenci studiujący kierunki ekonomiczne w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego oczekują średnio o 15,36% niższych miesięcznych zarobków netto w pierwszej pracy po ukończeniu studiów niż ich koledzy studiujący na Uniwersytecie Warszawskim. Analogicznie, studenci Wyższej Szkoły Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Fryderyka Skarbka formułują oczekiwania średnio o 15,47% niższe w stosunku do studentów UW. Powyższa zależność jest zgodna z przyjętą w hipotezie badawczej (założoną na podstawie rankingów szkół wyższych w Polsce) i potwierdza analogiczne wyniki otrzymane dla uniwersytetów zagranicznych przez Brunello, Lucifora i Winter-Ebmera (2004).

Ważnym zagadnieniem jest również miejsce przyszłej pracy. Studenci, którzy planują podjąć pracę w Polsce i mają przeciętną wiedzę o wynagrodzeniach w branży ekonomicznej, oczekują średnio o 21,1% niższych płac niż studenci, którzy również chcą podjąć pracę w kraju, jednak słabo orientują się co do poziomu płac na rynku pracy. Respondenci, którzy zamierzają po studiach pracować w Polsce i deklarują dobry stopień rozeznania rynku pracy, oczekują z kolei średnio o 23,46% niższych wynagrodzeń niż ich koledzy, którzy chcą pracować w Polsce, ale nie posiadają wiedzy o przeciętnych wynagrodzeniach w branży ekonomicznej. Otrzymany wynik potwierdza hipotezę zakładającą wyższe oczekiwania płacowe studentów posiadających nieznaczące rozeznanie rynku pracy. Wynik ten potwierdza również wyniki uzyskane dla zmiennej opisującej wiedzę o rynku pracy przez Brunello, Lucifora i Winter-Ebmera (2004). Studenci formułują swoje oczekiwania raczej na podstawie wiedzy o przeciętnych wynagrodzeniach w planowanym miejscu podjęcia pracy niż w rodzinnej miejscowości. Wydaje się to tym bardziej racjonalne, że wszyscy przebadani respondenci studiują w jednym mieście, co ma wpływ na nieistotność zmiennej „wielkość rodzinnej miejscowości”. Podobne wnioski można wysnuć dla zmiennej „wysokość miesięcznego dochodu netto na osobę w rodzinie studenta” – studenci kształtują swoje oczekiwania płacowe bardziej według informacji dotyczących kwoty potrzebnej do przeżycia w miejscowości, w której chcą podjąć pierwszą pracę. Zwracają przy tym mniejszą uwagę na sytuację materialną swoich rodziców, prawdopodobnie zakładając, że sam fakt posiadania wykształcenia wyższego umożliwi im podjęcie dobrze płatnej pracy.

Co ciekawe, obie zmienne dotyczące wykształcenia rodziców – zarówno zmienna związana z poziomem wykształcenia matki, jak i ojca studenta – okazały się nieistotne. Może to być związane z coraz większym dążeniem do zdobycia wykształcenia wyższego przez młodych ludzi niezależnie od tego, jakie wykształcenie posiadają ich rodzice. W Polsce z roku na rok zwiększa się liczba studentów, co oznacza, że studia wyższe podejmują zarówno dzieci dobrze, jak i słabo wykształconych rodziców (MNiSW 2012). Młodzi ludzie stają się coraz bardziej niezależni i świadomi tego, że ich przyszła sytuacja materialna będzie przede wszystkim wynikiem ich obecnych działań, a nie ich dotychczasowej sytuacji

rodzinnej. Być może wyjaśnia to również, dlaczego studenci pracujący/odbywający praktyki (związane z kierunkiem studiów) w jednej firmie oczekują średnio o 6,37%, w dwóch firmach o 9,98%, a w trzech lub więcej firmach o 12,57% wyższych wynagrodzeń niż studenci, którzy nie podejmowali aktywności zawodowej w czasie studiów.

Badanie potwierdziło, że studenci, którzy zdobyli już pewne doświadczenie zawodowe w branży ekonomicznej, postrzegają siebie (w momencie ukończenia studiów) jako lepszych kandydatów na dobrze płatne stanowiska niż osoby, które takiego doświadczenia nie posiadają. Podobną tendencję zauważyli Caravajal i in. (2000). Pomimo początkowej istotności zmiennej „rok studiów” zmienna ta została usunięta z modelu. Można podejrzewać, że jest to wynik coraz powszechniejszego dostępu do informacji na temat rynku pracy, w związku z czym różnica między studentami poszczególnych lat staje się coraz mniejsza, a to z kolei wpływa na kształtowanie coraz bardziej realistycznych oczekiwań studentów co do ich przyszłych wynagrodzeń. Równocześnie spodziewano się wyższych oczekiwanych wynagrodzeń wśród osób z wyższą średnią ocen. Jednak dość powszechne przekonanie, iż średnia ocen nie zawsze jest odzwierciedleniem rzeczywistych umiejętności i zdolności studenta, wpłynęło zapewne na fakt, iż zmienna okazała się nieistotna. Co więcej, często ocena uzyskana z danego przedmiotu na jednej uczelni nie jest równa ocenie uzyskanej z tego samego przedmiotu na innej uczelni (jest to związane z różnicą w poziomach nauczania). Świadomi powyższego faktu studenci mogą więc kształtować swoje oczekiwania bardziej, biorąc pod uwagę renomę uczelni, w której studiuje, niż oceny, jakie uzyskują w trakcie studiów.

6. Podsumowanie

Z punktu widzenia ekonomii i innych nauk społecznych badanie oczekiwań finansowych studentów jest tematem bardzo interesującym, choć znacznie utrudnionym ze względu na subiektywny charakter zebranych danych. Rosnąca konkurencja na rynku pracy powoduje jednak, że ekonomiści oraz inni badacze coraz częściej podejmują próby analizy czynników wpływających na kształtowanie się wysokości oczekiwanych płac. Model regresji liniowej, wykorzystany w tym badaniu, doprowadził do otrzymania zależności, które w wielu przypadkach są zgodne zarówno z intuicją, jak i wnioskami innych badaczy, przedstawionymi w literaturze.

Jak wynika z przeprowadzonych w Polsce badań, oczekiwania płacowe studentów nie przekraczają przeciętnego poziomu płac netto na rynku – średnie oczekiwane zarobki studentów kierunków ekonomicznych kształtują się na poziomie 2500–3000 zł (Jelonek 2011). Są one dużo niższe w porównaniu ze średnią oczekiwanego wynagrodzenia czterech warszawskich uczelni, w których przeprowadzono badanie (3859 zł). Tak duże zróżnicowanie może wynikać z oczekiwań kształtowanych przez rynek, specyficznej sytuacji na warszawskim rynku pracy, a także z renomą warszawskich ośrodków akademickich.

Przeprowadzona analiza czynników wpływających na kształtowanie się oczekiwań finansowych studentów kierunków ekonomicznych czterech warszawskich uczelni wskazała na istotność następujących zmiennych: płeć, liczba języków obcych opanowanych w stopniu komunikatywnym, liczba firm, w których respondent podejmował pracę/praktyki związane z kierunkiem studiów, renomą uczelni oraz interakcja między planowanym miejscem podjęcia pracy a stopniem rozeznania rynku pracy przez studenta.

Kierunki otrzymanych zależności były zazwyczaj zgodne z przyjętymi w hipotezach badawczych. W związku z niewielką skalą badania, a co za tym idzie – niezbyt dużą różnorodnością badanej grupy pod niektórymi względami (np. preferencje co do planowane-

go miejsca podjęcia pracy, liczba studiowanych kierunków) – wiele zmiennych uznanych przez innych badaczy za istotne zostało usuniętych z modelu jako nieistotne.

Najważniejszym wnioskiem jest zauważenie ciągle obecnego problemu dyskryminacji płacowej. Badanie potwierdziło również pozytywny wpływ znajomości języków obcych. Studenci, którzy posługują się w stopniu komunikatywnym chociażby jednym z języków obcych oczekują wyższych wynagrodzeń niż ich koledzy niemówiący w innym języku. Zdobyć doświadczenia zawodowego już w czasie trwania studiów przyczynia się bez wątpienia do wzrostu oczekiwanych zarobków, na co wpływa także fakt studiowania w renomowanej uczelni.

Opisane badanie opierało się na wąskiej i nielosowej grupie studentów. Jednak badanie to jest prawdopodobnie pierwszym podejmującym próbę oszacowania czynników wpływających na oczekiwane płace absolwentów szkół wyższych w Polsce. W celu poprawienia wiedzy na temat oczekiwanych zarobków należy zwiększyć liczebność badanej próby, a także zwrócić uwagę na dodatkowe czynniki i cele respondentów. Być może uzyskanie wysokiej pozycji w renomowanej firmie ma większe znaczenie (prestż i dodatkowe korzyści, takie jak samorozwój) niż wysokość zarobków. Dla niektórych wyższą wartością od pieniędzy okazuje się bowiem satysfakcja z wykonywanej pracy. Warto wziąć pod uwagę presję otoczenia, regulacje społeczne i prawne, a także możliwości awansu. Takie badanie mogłoby przyczynić się do lepszego zrozumienia i poznania potencjalnych pracowników, a także do lepszego dopasowania do nich miejsc pracy.

Tekst wpłynął: 23 maja 2013 r. (wersja poprawiona: 27 kwietnia 2014 r.)

Bibliografia:

- Baranowska-Skimina A., *Znajomość języków zwiększa szanse na rynku pracy*, <http://www.egospodarka.pl/77905,Znajomosc-jezykow-zwieksza-szans-na-ryнку-pracy,1,39,1.html>, dostęp: 21.04.2013.
- Becker G., *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, The University of Chicago Press, Chicago 1993.
- Betts J., *What do Students Know About Wages? Evidence from a Survey of Undergraduates*, „The Journal of Human Resources” 1996, nr 31.
- Blau F.D., Ferber A.M., *Career Plans and Expectations of Young Women and Men: The Earnings Gap and Labour Force Participation*, „The Journal of Human Resources” 1991, nr 26(4).
- Brunello G., Lucifora C., Winter-Ebmer R., *The Wage Expectations of European Business and Economics Students*, „The Journal of Human Resources” 2004, nr 39(4).
- Brunello Giorgio G., Winter-Ebmer R., *Why Do Students Expect to Stay Longer in College? Evidence from Europe*, „Economics Letters” 2003, nr 80(2).
- Carvajal J.M., Bendana D., Bozorgmanesh A., Castillo M., Pourmasiha K., Rao P., Torres J., *Inter-Gender Differentials Between College Student's Earnings Expectations and the Experience of Recent Graduates*, „Economics of Education Review” 2000, nr 19.
- Danzigier N., *Sex-related Differences in the Aspirations of High School Students*, „Sex Roles” 1983, nr 9(6).
- Frańczak H., Kwieciń K., Rostkowski T., *Pierwsze kroki na rynku pracy. Międzynarodowe badanie studentów i absolwentów*, Deloitte, www.deloitte.com/assets/Dcom-Poland/Local%20Assets/Documents/Raporty,%20badania,%20rankingi/pl_PierwszeKrokiNaRynkuPracy2011.pdf, 2011, dostęp: 15.04.2012.
- Główny Urząd Statystyczny, *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w I-III kwartale 2013 r.*, GUS, Warszawa, 2013.
- Griffin R., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 1998.

- Gronau R., *Sex-Related Wage Differentials and Women's Interrupted Careers – The Chicken or the Egg?*, „Journal of Labour Economics” 1999, nr 6(3).
- Jelonek M., *Studenci przyszłe kadry gospodarki. Raport z badań studentów i analizy kierunków kształcenia realizowanych w 2010 r. w ramach projektu „Bilans Kapitału Ludzkiego”*, http://bkl.parp.gov.pl/system/files/Downloads/20110616070806/Studenci_-_przyszle_kadry_polskiej_gospodarki.pdf?1309349876, dostęp: 20.03.2012.
- Jerrim J., *Wage Expectations of UK Students: How Do They Vary and Are They Realistic?*, Working Papers, Southampton 2008.
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Dane statystyczne o szkolnictwie wyższym*, www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/dane-statystyczne-o-szkolnictwie-wyzszym, dostęp: 7.04.2012.
- Musioł K., *Raport z badań preferencji licealistów*, Uniwersytet Jagielloński 2011, http://www.perspektywy.pl/pdfy/Raport_z_badan_preferencji_licealistow.pdf, data sprawdzenia: 20.04.2013.
- Psacharopoulos G., Sanyal B., *Student Expectations and Labour Market Performance: The Case of the Philippines*, „Higher Education” 1981, nr 10.
- Rębisz S., *Wynagrodzenia w telekomunikacji w 2013 roku*, www.wynagrodzenia.pl/artukul.php/typ.1/kategoria_glowna.505/wpis.2837, dostęp: 27.04.2014.
- Wabik I., *Wynagrodzenia w bankowości w 2013 roku*, www.wynagrodzenia.pl/artukul.php/typ.1/kategoria_glowna.505/wpis.2893, dostęp: 27.04.2014.
- Webbink D., Hartog J., *Can Student Predict Starting Salaries? Yes!*, „Economics of Education Review” 2004, nr 23.

Aneks

Tabela A1

Struktura próby badawczej z pominięciem WSHiF im F. Skarbka a struktura populacji studentów kierunków ekonomicznych UW, SGH i SGGW (% studentów)

	I rok	II rok	III rok	IV i V rok
Próba badawcza	20,5%	22,2%	28,7%	28,5%
W tym kobiety	12,1%	12,3%	12,8%	19,1%
Uczelnie	21,6%	18,0%	15,0%	45,3%
W tym kobiety	11,5%	9,9%	8,3%	25,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z uczelni.

Tabela A2

Statystyki opisowe zmiennej objaśnianej

Zmienna	Liczba obserwacji	Średnia	Odchylenie standardowe	Minimum	Maksimum
Oczekiwane wynagrodzenie netto w pierwszej pracy	500	3 859,3	2 259,91	1 000	25 000

Źródło: opracowanie własne.

Tabela A3

Oznaczenia zmiennych

oczek_doch_	Wysokość oczekiwanego miesięcznego wynagrodzenia netto absolwenta w pierwszej pracy po skończeniu studiów (w złotych)	
plec_	Zmienna binarna opisująca płeć osoby ankietowanej	0 – mężczyzna 1 – kobieta
rok_	Zmienna dyskretna oznaczająca rok studiów	r1 – jeśli osoba ankietowana studiuje na pierwszym roku r2 – jeśli osoba ankietowana studiuje na drugim roku r3 – jeśli osoba ankietowana studiuje na trzecim roku r4 – jeśli osoba ankietowana studiuje na czwartym roku r5 – jeśli osoba ankietowana studiuje na piątym roku

cd. tabeli A3

miejsc_dom_	Zmienna dyskretna oznaczająca miejsce zamieszkania	md0 – wieś md1 – miasto poniżej 5 tys. mieszkańców md2 – miasto 5–10 tys. mieszkańców md3 – miasto 10–50 tys. mieszkańców md4 – miasto 50–100 tys. mieszkańców md5 – miasto 100–500 tys. mieszkańców md6 – miasto powyżej 500 tys. mieszkańców md7 – Miasto Stołeczne Warszawa
jezyki_	Zmienna dyskretna oznaczająca znajomość języka obcego	j0 – brak znajomości języków obcych j1 – znajomość jednego języka obcego j2 – znajomość dwóch języków obcych j3 – znajomość trzech i więcej języków obcych
srednia_	Zmienna dyskretna oznaczająca uzyskaną średnią w toku studiów	sr0 – jeśli student jest na pierwszym roku sr1 – jeśli student uzyskał średnią z przedziału (2,3> sr2 – jeśli student uzyskał średnią z przedziału (3–3,5> sr3 – jeśli student uzyskał średnią z przedziału (3,5–4> sr4 – jeśli student uzyskał średnią z przedziału (4–4,5> sr5 – jeśli student uzyskał średnią z przedziału (4,5–5>
firmy_	Zmienna dyskretna oznaczająca liczbę odbytych praktyk	f0 – gdy student nie pracował/odbywał praktyk f1 – gdy student pracował/odbywał praktyki w jednej firmie f2 – gdy student pracował/odbywał praktyki w dwóch firmach f3 – gdy student pracował/odbywał praktyki w trzech i więcej firmach
uczelnia_	Zmienna dyskretna oznaczająca uczelnie, na której studiujecie ankietyowani	ucz1 – Uniwersytet Warszawski ucz2 – Szkoła Główna Handlowa ucz3 – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego ucz4 – Wyższa Szkoła Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Fryderyka Skarbka
dochod_	Zmienna dyskretna oznaczająca dochód netto na 1 członka rodziny studenta	d0 – jeśli dochód netto na 1 członka rodziny studenta jest z przedziału (0; 500 zł) d1 – jeśli dochód netto na 1 członka rodziny studenta jest z przedziału (500 zł; 1000 zł) d2 – jeśli dochód netto na 1 członka rodziny studenta jest z przedziału (1000 zł; 2000 zł) d3 – jeśli dochód netto na 1 członka rodziny studenta jest z przedziału (2000 zł; 3000 zł) d4 – jeśli dochód netto na 1 członka rodziny studenta jest z przedziału (3000 zł, 4000 zł) d5 – jeśli dochód netto na 1 członka rodziny studenta jest z przedziału (4000 zł, 5000 zł) d6 – jeśli dochód netto na 1 członka rodziny studenta wynosi powyżej 5000 zł

cd. tabeli A3

edu_m_	Zmienna dyskretna oznaczająca wykształcenie matki respondenta	em1 – matka respondenta posiada wykształcenie podstawowe em2 – matka respondenta posiada wykształcenie średnie em3 – matka respondenta posiada wykształcenie zawodowe em4 – matka respondenta posiada wykształcenie wyższe
edu_o	Zmienna dyskretna oznaczająca wykształcenie ojca respondenta	eo1 – ojciec respondenta posiada wykształcenie podstawowe eo2 – ojciec respondenta posiada wykształcenie średnie eo3 – ojciec respondenta posiada wykształcenie zawodowe eo4 – ojciec respondenta posiada wykształcenie wyższe
kierunki_	Zmienna dyskretna oznaczająca liczbę studiowanych kierunków	k1 – respondent studiuje jeden kierunek k2 – respondent studiuje dwa kierunki k3 – respondent studiuje trzy i więcej kierunków
miejsce_praca_	Zmienna dyskretna informująca o przyszłym miejscu pracy	mp1 – respondent zamierza pracować w rodzinnej miejscowości mp2 – respondent zamierza pracować w Warszawie mp3 – respondent zamierza pracować w kraju (poza Warszawą i rodzinną miejscowością) mp4 – respondent zamierza pracować za granicą
wiedza_o_rynku_	Zmienna dyskretna oznaczająca liczbę informacji na temat kształtowania się płac na rynku pracy	w0 – student nie interesował się zagadnieniem płac na rynku pracy w1 – student posiada informacje z 1 źródła na temat kształtowania się płac na rynku pracy w2 – student posiada informacje z co najmniej 2 źródeł na temat kształtowania się płac na rynku pracy
wiedz_praca_ -	Interakcja między planowanym miejscem podjęcia pracy a stopniem rozeznania rynku pracy	
plecm_ i pleco_	Interakcja między płcią respondenta a poziomem wykształcenia jego rodziców	

Źródło: opracowanie własne.

DETERMINANTY OCZEKIWANYCH WYNAGRODZEŃ STUDENTÓW KIERUNKÓW EKONOMICZNYCH NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH UCZELNI WARSZAWSKICH

Streszczenie

Każda osoba w pewnym momencie jest zmuszona do podjęcia decyzji o kontynuacji edukacji lub wejściu na rynek pracy. Decyzja dotycząca kontynuacji nauki jest powiązana ze zwiększeniem szans na zatrudnienie i oczekiwaniem wyższych zarobków. Jednak w rzeczywistości empiryczna wiedza na temat czynników wpływających na oczekiwane zarobki jest nikła. Przedstawione w artykule badanie opiera się na ankiecie przeprowadzonej wśród studentów wydziałów ekonomicznych czterech warszawskich uczelni. W badaniu, w którym wzięło udział 500 osób, skupiono uwagę na czynnikach wpływających na oczekiwane zarobki oraz różnicach wynagrodzeń pomiędzy płciami i uczelniami. Uzyskane wyniki wskazują na niższe oczekiwane zarobki kobiet oraz pozytywny wpływ doświadczenia zawodowego oraz znajomości języków obcych.

Słowa kluczowe: oczekiwane wynagrodzenia, dyskryminacja płacowa, studenci

THE DETERMINANTS OF THE EXPECTED REMUNERATION BY THE STUDENTS OF ECONOMIC FACULTIES IN THE SELECTED WARSAW'S UNIVERSITIES

Summary

Each person must take a decision about continuing her or his education or entering labour market at some moment. The decision to continue studies is connected with the increased chance to get a job and with a higher expected pay. However, empirical knowledge of the factors underlying wage expectations is slight. The research presented in the paper is based on a poll made among students of economic faculties in four Warsaw's universities. The questionnaire filled by 500 respondents focused on the factors underlying wage expectations depending on sex and university. The results confirm lower pay expectations of women, and a positive effect of working experience and language knowledge.

Key words: wage expectations, wage discrimination, students

ДЕТЕРМИНАНТЫ ОЖИДАЕМЫХ ДОХОДОВ СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ НА ПРИМЕРЕ ИЗБРАННЫХ ВАРШАВСКИХ ВУЗОВ

Резюме

Любой человек в определенный момент вынужден принять решение – продолжать учиться или начать работать. Решение продолжать обучение связано с увеличением шансов получить работу с хорошей заработной платой. Однако в действительности эмпирические знания о факторах, влияющих на ожидаемую зарплату, невелики. Представленное в статье исследование опирается на анкету, проведенную среди студентов экономических факультетов четырех варшавских вузов. В исследовании, в котором приняло участие 500 человек, главное внимание уделяется факторам, влияющим на величину заработной платы, а также разнице в заработной плате между полами и вузами. Полученные результаты указывают, что ожидаемые зарплаты у женщин ниже, чем у мужчин и что главными факторами, влияющими на зарплату, является наличие профессионального опыта и знание иностранных языков.

Ключевые слова: ожидаемая величина зарплаты, дискриминация в области зарплаты, студенты